

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و ...
سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۲۸/۴۴۴۰۲ رده بندی کنگره: ب ۵۷/۶۵۰

تحلیل رأی دیوان بین المللی دادگستری در قضیه اوکراین

علیه روسیه: بررسی صلاحیت اولیه و دستور موقت

دلنیا یزدانی

دانشجوی دکترای حقوق بین الملل عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

دکتر فرید آزادبخت^۱

استادیار حقوق بین الملل، عضو هیئت علمی تمام وقت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

چکیده

پرونده «اوکراین علیه روسیه» نزد دیوان بین المللی دادگستری، یکی از مهم ترین دعاوی حقوقی بین المللی سال های اخیر است که در بستر بحران نظامی و سیاسی میان دو کشور شکل گرفته است. این مقاله به بررسی دقیق رأی دیوان در مرحله صلاحیت اولیه و صدور دستور موقت می پردازد؛ با تمرکز بر تحلیل مبانی حقوقی، استدلال های طرفین، و چگونگی مواجهه دیوان با این ادعاها در چارچوب اسناد بین المللی از جمله کنوانسیون مقابله با نسل کشی. در این نوشتار تلاش شده تا ضمن شفاف سازی مفاهیم کلیدی چون صلاحیت اولیه و دستور موقت، عملکرد دیوان در این مرحله از دعا با دقت و بی طرفی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین پیامدهای این رأی بر نظام حقوق بین الملل، نقش دیوان در بحران های ژئوپلیتیک، و تاثیر آن بر دادرسی های آینده تحلیل شده است. مقاله در نهایت پیشنهاداتی برای تقویت رویه قضایی دیوان و سازوکارهای حقوقی در شرایط مشابه ارائه می دهد، با تاکید بر لزوم شفافیت، سرعت عمل و بی طرفی در رسیدگی های قضایی بین المللی.

واژگان کلیدی: دیوان بین المللی دادگستری، اوکراین، روسیه، دستور موقت، صلاحیت اولیه، حقوق

بین الملل، کنوانسیون نسل کشی، مخاصمه مسلحانه.

^۱ نویسنده مسئول

۱- مقدمه

حقوق بین‌الملل، برخلاف حقوق داخلی، با چالش‌های جدی‌تری در حوزه‌ی اجرا، ضمانت اجرا و فوریت مواجه است. وقتی یک بحران بین‌المللی به وقوع می‌پیوندد؛ مانند جنگ، نسل‌کشی یا نقض شدید معاهدات—انتظار عمومی از نهادهای حقوقی بین‌المللی این است که به سرعت و مؤثر وارد عمل شوند. اما این مداخله، همیشه به لحاظ حقوقی ساده یا بی‌چالش نیست.

در این فصل، مفاهیم «صلاحیت اولیه» و «دستور موقت» به عنوان ابزارهایی که دیوان بین‌المللی دادگستری برای مداخله در وضعیت‌های اضطراری در اختیار دارد، بررسی می‌شوند. در واقع، این مفاهیم نه تنها جایگاه حقوقی دیوان را تعریف می‌کنند، بلکه میزان اعتماد جامعه بین‌المللی به توانمندی‌های این نهاد را هم نشان می‌دهند.

۲- مبانی نظری و حقوقی صلاحیت اولیه و دستور موقت در دیوان بین‌المللی دادگستری

۱-۲- صلاحیت دیوان بین‌المللی دادگستری

دیوان بین‌المللی دادگستری به عنوان رکن قضایی اصلی سازمان ملل، تنها زمانی می‌تواند به اختلافی رسیدگی کند که صلاحیت آن را داشته باشد. صلاحیت دیوان در سه شکل کلی قابل احراز است:

۱- صلاحیت مبتنی بر رضایت دو طرف دعوا

۲- صلاحیت مبتنی بر معاهدات بین‌المللی (مثل کنوانسیون نسل‌کشی)

۳- صلاحیت در قالب نظریات مشورتی

اما در مرحله‌ی آغازین دعوا، دیوان باید ابتدا احراز کند که به طور اولیه حق ورود به پرونده را دارد یا خیر و اینجاست که مفهوم صلاحیت اولیه^۱ مطرح می‌شود.

^۱ prima facie

۲-۲- مفهوم و مبنای صلاحیت اولیه^۱

صلاحیت اولیه به این معناست که دیوان بررسی می‌کند آیا در نگاه نخست و بدون ورود کامل به ماهیت پرونده، می‌توان گفت که دیوان احتمالاً صلاحیت رسیدگی دارد. این بررسی، پیش‌نیازی برای صدور دستور موقت است.

در پرونده‌های مختلف از جمله پرونده‌های جورجیا علیه روسیه (۲۰۰۸) یا گامبیا علیه میانمار (۲۰۲۰)، دیوان تأکید کرده که احراز صلاحیت اولیه به معنای تایید نهایی صلاحیت نیست، بلکه صرفاً بررسی اولیه‌ای است برای مداخله فوری در جهت پیشگیری از آسیب جدی.

معیارهای دیوان در احراز صلاحیت اولیه عبارت‌اند از:

۱- وجود یک معاهده قابل استناد

۲- اختلافی که ظاهراً ذیل آن معاهده قرار می‌گیرد

۳- ادعای معتبر درباره نقض احتمالی تعهدات

۲-۳- دستور موقت^۲ فلسفه و کارکرد

دستور موقت، ابزاری است که دیوان برای جلوگیری از بروز آسیب‌های جبران‌ناپذیر پیش از رسیدگی ماهوی، صادر می‌کند. این دستورها الزام‌آور هستند و جنبه‌ی پیشگیرانه دارند.

کارکرد دستور موقت در حقوق بین‌الملل چندوجهی است:

۱- حفظ وضعیت موجود تا پایان رسیدگی

۲- پیشگیری از تشدید منازعه

^۱ Prima Facie Jurisdiction

^۲ Provisional Measures

۳- حفاظت از حقوق یکی یا هر دو طرف دعوا

۴- تضمین احترام به حاکمیت قانون

صدور این دستورها، نیازمند چهار شرط کلیدی است:

۱- احراز صلاحیت اولیه دیوان

۲- فوریت و خطر قریب‌الوقوع

۳- احتمال وارد آمدن آسیب جبران‌ناپذیر

۴- ارتباط منطقی بین دستور و موضوع اصلی دعوا

۴-۲- جایگاه این ابزارها در رویه دیوان

دیوان بین‌المللی دادگستری در چند دهه گذشته، در موارد حساسی از ابزار دستور موقت استفاده کرده است. برخی از مهم‌ترین این موارد عبارت‌اند از:

۱- آلمان علیه آمریکا^۱ - ۲۰۰۱

۲- بوسنی و هرزگوین علیه صربستان - ۱۹۹۳

۳- میانمار و گامبیا - ۲۰۲۰

در این موارد، دیوان حتی زمانی که رسیدگی ماهوی سال‌ها طول کشید، با صدور دستور موقت توانست تا حدودی از نقض‌های بیشتر جلوگیری کند و توازن حقوقی میان طرفین را حفظ نماید.

۵-۲- نقدها و چالش‌ها در اجرای این ابزارها

^۱ LaGrand

گرچه صلاحیت اولیه و دستور موقت، دو ابزار مهم در اختیار دیوان‌اند، اما در عمل همیشه کارآمد نبوده‌اند. برخی نقدهای مهم عبارت‌اند از:

۱- ابهام در معیارهای احراز صلاحیت اولیه

۲- تاخیر در صدور تصمیم در شرایطی که زمان حیاتی است

۳- مشکلات در ضمانت اجرای دستور موقت

۴- احتمال سوءاستفاده سیاسی از ادعاهای حقوقی

به همین دلیل، بسیاری از حقوق‌دانان بر لزوم بازبینی رویه دیوان در این زمینه تأکید دارند؛ به‌ویژه با توجه به شرایط نوین درگیری‌های بین‌المللی که پیچیدگی‌های جدیدی به همراه آورده‌اند.

۲-۶- رابطه میان دستور موقت و حاکمیت دولتها

یکی از مباحث مهم در صدور دستور موقت، پرسش از تأثیر آن بر حاکمیت دولتهاست. در حقوق بین‌الملل، اصل احترام به حاکمیت دولتها یکی از اصول بنیادین است. با این حال، دیوان این حق را دارد که حتی پیش از آن‌که به صورت کامل صلاحیت خود را احراز کند، با صدور دستور موقت، دولتها را به خودداری از اقداماتی خاص ملزم سازد.

اینجاست که مرز میان حق حاکمیت و مسئولیت بین‌المللی بار دیگر به چالش کشیده می‌شود. آیا دیوان با چنین تصمیماتی وارد حوزه اختیارات سیاسی دولتها می‌شود یا در حال حفاظت از حقوق بنیادین طرفین و نظم حقوقی جهانی است؟ این پرسش، در هر پرونده پاسخ متفاوتی دارد، اما آنچه مسلم است، این است که دستور موقت نباید به گونه‌ای صادر شود که استقلال سیاسی یک کشور را بدون دلایل کافی زیر سؤال ببرد.

۷-۲- دستور موقت و مخاطرات انسانی در بحران‌ها

در رویه‌ی دیوان به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰ به بعد، تأکید بر ابعاد انسانی دعاوها پررنگ‌تر شده است. در مواردی که احتمال وارد آمدن آسیب جدی به جمعیت‌های غیرنظامی، گروه‌های اقلیت یا مردم درگیر در جنگ وجود داشته، دیوان گرایش بیشتری به صدور دستور موقت نشان داده است.

در واقع، دستور موقت به یکی از معدود ابزارهای عملی حقوق بین‌الملل برای حفاظت از جان انسان‌ها در شرایط بحرانی تبدیل شده. دیوان در پرونده‌های میانمار، بوسنی و اخیراً اوکراین، از همین منطق بهره برده و نشان داده که اصول انسانی می‌توانند دست کم در مراحل اولیه یک دعوا، نقشی حیاتی ایفا کنند.

۸-۲- تعامل دیوان با سایر نهادهای بین‌المللی

دیوان بین‌المللی دادگستری، برخلاف برخی نهادهای دیگر مانند دیوان کیفری بین‌المللی، نقشی غیرکیفری و مشورتی دارد. با این حال، تعامل میان این دیوان و سایر نهادها از نظر تأثیر متقابل آرای آنها، قابل توجه است.

به‌عنوان مثال، صدور دستور موقت در پرونده‌هایی با ابعاد انسانی، می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های شورای امنیت یا حتی دادگاه‌های منطقه‌ای نقش مؤثر ایفا کند. به همین دلیل، دستور موقت دیوان نه فقط یک ابزار حقوقی، بلکه نوعی پیام سیاسی و اخلاقی به جامعه بین‌المللی نیز محسوب می‌شود.

۳- تحلیل رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه اوکراین علیه روسیه

۱-۳- معرفی اجمالی دعوا

در ۲۶ فوریه ۲۰۲۲، درست دو روز پس از آغاز تهاجم نظامی روسیه به اوکراین، دولت اوکراین شکایتی علیه روسیه در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح کرد. نکته جالب و در عین حال پیچیده این شکایت، آن بود که اوکراین برای طرح دعوا از کنوانسیون ۱۹۴۸ منع نسل‌کشی استفاده کرد. این در حالی بود که موضوع جنگ، مستقیماً به نسل‌کشی ارتباط نداشت.

اوکراین ادعا کرد که روسیه با استناد نادرست به ادعای وقوع نسل‌کشی در مناطق لوهانسک و دونتسک، به‌طور غیرقانونی به این کشور حمله کرده است. به بیان ساده، استدلال اوکراین این بود که حتی اگر ادعای روسیه درباره وقوع نسل‌کشی صحیح باشد (که اوکراین آن را رد می‌کرد)، باز هم چنین ادعایی توجیهی برای اقدام نظامی محسوب نمی‌شود.

۲-۳- مبنای حقوقی صلاحیت دیوان

اوکراین برای اثبات صلاحیت دیوان، به ماده ۹ کنوانسیون نسل‌کشی استناد کرد. این ماده به دیوان بین‌المللی دادگستری اجازه می‌دهد درباره «تفسیر، اجرای یا اجرای» مفاد کنوانسیون رسیدگی کند. اگرچه موضوع دعوا مستقیماً شامل کشتار یا آزار قومی نبود، اما اوکراین با هوشمندی حقوقی تلاش کرد نشان دهد که:

۱- اختلاف بین دو کشور، درباره تفسیر کنوانسیون است؛

۲- روسیه ادعای نسل‌کشی کرده؛

۳- اوکراین آن را رد کرده؛

۴- در نتیجه اختلافی بر سر مفاد کنوانسیون وجود دارد.

این استدلال باعث شد دیوان، در ارزیابی اولیه خود، صلاحیت *prima facie* را بپذیرد.

۳-۳- بررسی دستور موقت صادرشده از سوی دیوان

در ۱۶ مارس ۲۰۲۲، دیوان رأی خود درباره دستور موقت را صادر کرد. این دستور حاوی چند نکته کلیدی بود:

۱- دعوت به توقف فوری عملیات نظامی توسط روسیه؛

۲- درخواست از سایر طرف‌های درگیر برای خودداری از تشدید بحران؛

۳- پذیرش صلاحیت اولیه برای رسیدگی به دعوا؛

۴- رد بخشی از درخواست اوکراین که به اقدامات رسانه‌ای مربوط می‌شد.

این رأی با رأی ۱۳ قاضی موافق و ۲ قاضی مخالف (از جمله قاضی روس) صادر شد. دیوان، بدون ورود به اصل اختلاف، اعلام کرد که شرایط لازم برای صدور دستور موقت فراهم است، به‌ویژه فوریت، خطر آسیب جبران‌ناپذیر و وجود اختلاف حقوقی.

۳-۴- تحلیل استدلال‌های دیوان

یکی از نکات مهم این رأی، استدلال دیوان در خصوص "وجود اختلاف حقوقی درباره کنوانسیون نسل‌کشی" است. دیوان تأکید کرد که:

۱- وجود ادعای نسل‌کشی از سوی یک دولت (روسیه)،

۲- و رد آن توسط دولت دیگر (اوکراین)،

۳- به‌تنهایی می‌تواند اختلاف بر سر تفسیر کنوانسیون ایجاد کند.

این تفسیر، به دیوان اجازه داد با وجود بحث‌برانگیز بودن موضوع، خود را صالح اعلام کند. منتقدان البته معتقد بودند که دیوان از حد معقولی از تفسیر فراتر رفته و بر مبنای یک چارچوب شبه‌سیاسی وارد عمل شده است.

۳-۵- جایگاه این رأی در رویه دیوان و حقوق بین‌الملل

رأی دیوان در قضیه اوکراین علیه روسیه، به‌لحاظ تاریخی و حقوقی حائز اهمیت ویژه‌ای است:

- از نظر سیاسی: دیوان در زمانی بسیار حساس و تنها چند روز پس از آغاز جنگ، مداخله کرد؛ که نشان‌دهنده افزایش جسارت و فوریت‌پذیری این نهاد است.

از نظر حقوقی: تفسیر دیوان از مفهوم «اختلاف در تفسیر کنوانسیون»، راه را برای رسیدگی به منازعات پیچیده تر هموار کرده است.

از منظر مسئولیت دولت‌ها: رأی دیوان، بار دیگر یادآور شد که ادعاهای نسل‌کشی، هرچند جدی، نمی‌توانند توجیه‌گر اقدامات نظامی خودسرانه باشند.

۳-۶- واکنش‌ها به رأی دیوان

رأی دیوان واکنش‌های گسترده‌ای در محافل حقوقی، سیاسی و رسانه‌ای داشت. بسیاری از حقوقدانان از تصمیم دیوان حمایت کردند و آن را گامی مثبت در راستای حفظ نظم حقوقی جهانی دانستند. اما در مقابل، برخی دیگر، از جمله نمایندگان روسیه، این رأی را «غیرحقوقی» و «جهت‌دار» توصیف کردند.

نهادهای حقوق بشری مانند Human Rights Watch و Amnesty International نیز این رأی را نمادی از اهمیت ابزارهای حقوقی در مهار درگیری‌های خشن دانستند.

۳-۷- تفسیر و نقد حقوقی رأی دیوان

با توجه به پیچیدگی و تازگی این رأی، تحلیل آن نیازمند نگاهی دقیق‌تر به چند محور کلیدی است:

۱- استفاده ابتکاری از کنوانسیون نسل‌کشی برای پوشش یک دعوای نظامی؛

۲- اتکا به اصل تفسیر گسترده برای پذیرش صلاحیت اولیه؛

۳- ارائه راهکاری برای توقف فوری درگیری بدون ورود به اصل دعوا؛

۴- خلاً ضمانت اجرا در مقابل تصمیمات الزام‌آور اما فاقد ابزار اجرایی.

در مجموع، می‌توان گفت رأی دیوان نوعی واکنش حقوقی محدود اما نمادین در برابر نقض گسترده حقوق بین‌الملل بود.

۴- مسئولیت دولت‌ها در شرایط بحرانی و اقدامات آن‌ها در چارچوب اسناد بین‌المللی

۴-۱- مقدمه‌ای بر مفهوم مسئولیت دولت‌ها در نظام بین‌المللی

در نظام حقوق بین‌الملل معاصر، اصل مسئولیت دولت‌ها در قبال اعمال و ترک افعال خود، یکی از بنیان‌های مهم در حفظ نظم جهانی است. برخلاف گذشته که دولت‌ها تقریباً آزادانه می‌توانستند اقدامات خود را توجیه کنند، امروزه چارچوب‌های بین‌المللی مشخصی برای ارزیابی و سنجش مسئولیت آن‌ها وجود دارد. این چارچوب‌ها به‌ویژه در مواقع بحران، مانند جنگ‌ها، اپیدمی‌ها، یا فجایع انسانی، اهمیت دوچندان پیدا می‌کنند.

۴-۲- مبانی حقوقی مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها

یکی از اصلی‌ترین منابع برای تحلیل مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت‌ها برای اعمال متخلفانه بین‌المللی است که توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل^۱ تدوین شده است. طبق این سند، یک دولت در صورتی مسئول شناخته می‌شود که:

۱- فعلی (یا ترک فعلی) برخلاف تعهدات بین‌المللی مرتکب شود؛

۲- این فعل قابل انتساب به آن دولت باشد.

در زمینه جنگ اوکراین، مسئله‌ی اصلی این است که آیا استناد روسیه به نسل‌کشی، توجیهی برای نقض حاکمیت سرزمینی یک دولت دیگر و تجاوز نظامی بوده یا خیر؟ و اگر نبوده، چگونه می‌توان این اقدام را در قالب مسئولیت بین‌المللی تحلیل کرد؟

^۱ International Law Commission)ILC(

11

۵-۴- تعهدات دولت‌ها به خودداری از سوءاستفاده از حقوق

در اسناد متعددی، از جمله در پیش‌نویس مسئولیت دولت‌ها، به اصل «ممنوعیت سوءاستفاده از حق» اشاره شده است. طبق این اصل:

۱- دولت‌ها نمی‌توانند از حقوق بین‌الملل به نحوی استفاده کنند که هدف آن، نقض سایر اصول بنیادین باشد؛

۲- حتی اگر ظاهراً به چارچوبی قانونی استناد شود، اگر قصد و نتیجه‌ی آن نقض قواعد اساسی باشد، می‌تواند مسئولیت‌آور باشد.

در این زمینه، اقدام روسیه در توجیه تهاجم نظامی با ادعای نسل‌کشی، نمونه‌ای مهم از کاربرد این اصل است.

۶-۴- اسناد بین‌المللی و رفتار دولت‌ها در بحران‌ها

اسناد متعدد بین‌المللی، از جمله منشور ملل متحد، کنوانسیون‌های ژنو، کنوانسیون منع نسل‌کشی، و اصول عرفی حقوق بشردوستانه، چارچوبی را برای رفتار دولت‌ها در مواقع بحران تعیین کرده‌اند. این اسناد:

۱- هم از حیث تعهدات منفی (خودداری از اعمال خاص) و

۲- هم تعهدات مثبت (اقدام برای پیشگیری یا توقف فجایع) دولت‌ها را موظف به رعایت اصول خاصی می‌دانند.

در این میان، اگر دولتی با ادعایی نادرست به بحران دامن بزند، نه‌تنها تعهدات خود را نقض کرده، بلکه نظم عمومی بین‌المللی را نیز تهدید کرده است.

اقداماتی مانند آنچه در قضیه اوکراین شاهدش بودیم، علاوه بر نقض مستقیم حقوق بین‌الملل، تبعات گسترده‌ای برای اعتبار حقوق دولت‌ها نیز به همراه دارد:

۲- مواجهه با تحریم‌ها یا اقدامات تنبیهی؛

۴- تضعیف جایگاه حقوقی در سایر مراجع بین‌المللی.

نتیجہ گیری

در جمع‌بندی می‌توان به چند نکته‌ی کلیدی اشاره کرد:

۱- دیوان با استفاده از تفسیری موسع از ماده ۹ کنوانسیون نسل‌کشی، صلاحیت اولیه خود را برای رسیدگی به دعوا پذیرفت؛

۲- این اقدام دیوان، جسورانه و در عین حال خطرپذیر بود، چراکه مبنای پرونده، بر اساس کنوانسیون تنظیم شده بود که ماهیتاً برای جلوگیری از فجایع انسانی تدوین شده، نه رسیدگی به تهاجم نظامی؛

۳- در صدور دستور موقت، دیوان بدون آن که وارد ماهیت دعوا شود، نقش پیشگیرانه‌ای ایفا کرد؛

۴- تحلیل حقوقی عملکرد روسیه، نمونه‌ای آشکار از سوءاستفاده از حقوق بین‌الملل برای توجیه اقدام نظامی را به نمایش گذاشت.

تأملی بر کارکرد دیوان در این پرونده:

اگر بخواهیم نگاهی منصفانه به عملکرد دیوان داشته باشیم، باید بپذیریم که این نهاد، در شرایطی به شدت سیاسی، تصمیمی نسبتاً متوازن اتخاذ کرد. از یک سو تلاش کرد از ابزار حقوقی برای محدود کردن یک درگیری استفاده کند، و از سوی دیگر از ورود زود هنگام به ماهیت اختلاف پرهیز کرد تا بی‌طرفی خود را حفظ کند.

با این حال، این پرونده برخی از ضعف‌های ساختاری حقوق بین‌الملل را نیز به وضوح آشکار ساخت:

۱- نبود سازوکار مؤثر برای تضمین اجرای دستورهای دیوان؛

۲- امکان بهره‌برداری سیاسی از مفاهیم حقوقی مانند نسل‌کشی؛

۳- خلأ قواعد مشخص درباره مسئولیت ناشی از ادعاهای نادرست حقوقی.

سخن پایانی: حقوق بین‌الملل، در برابر بحران‌ها نه همیشه سریع است، نه همیشه قاطع؛ اما یکی از محدود ابزارهایی است که هنوز قدرت مهار منازعه، و شاید مهم‌تر از آن، حفظ زبان گفت‌وگو میان دولت‌ها را دارد. رأی دیوان در دعوای اوکراین علیه روسیه، سندی است زنده از تلاش برای دفاع از نظم حقوقی جهانی در شرایطی آشفته. آیا این تلاش کافی است؟ شاید نه. اما اگر نباشد، هیچ چیز جای آن را نخواهد گرفت.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- ۱- صفایی، ناصر. حقوق بین الملل عمومی (جلد دوم)، انتشارات میزان، ۱۴۰۰.
- ۲- قاضی، سید قاسم زمانی. دیوان بین المللی دادگستری و صلاحیت آن در دعاوی بین الدول، نشر میزان، ۱۳۹۸.
- ۳- رسولی، محمد. «صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری در قضایای جدید»، فصلنامه مطالعات حقوق بین الملل، شماره ۱۲، ۱۴۰۱.
- ۴- مهاجری، علی. تحلیل رأی های دیوان بین المللی دادگستری در دعاوی معاصر، نشر پژوهشکده حقوقی، ۱۴۰۰.
- ۵- کاتوزیان، ناصر. فلسفه حقوق، جلد دوم، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۵.
- ۶- رحیمی، سعید. «تحلیلی بر صلاحیت دیوان در دعاوی مربوط به کنوانسیون های حقوق بشری»، دوماهنامه حقوق بین الملل معاصر، ۱۳۹۹.
- ۷- محبی، مهسا. «تأثیر تصمیمات دیوان بر نظم حقوقی بین الملل»، پژوهشنامه روابط بین الملل، شماره ۲۵، ۱۴۰۲.
- ۸- یزدان پناه، مهرداد. مبانی مسئولیت بین المللی دولت ها، انتشارات جنگل، ۱۴۰۱.
- ۹- زمانی، مهدی. «نقش دستور موقت در حمایت از حقوق دول در معرض خطر فوری»، فصلنامه حقوق بشر، شماره ۳۴، ۱۴۰۰.
- ۱۰- نیک پی، سحر. «نقد رأی دیوان در قضیه اوکراین»، نشریه حقوق تطبیقی، ۱۴۰۲.

(ب) منابع لاتین

۱. International Court of Justice. Order of ۱۶ March ۲۰۲۲: Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation).

۲. Schabas, William A. *Genocide in International Law: The Crime of Crimes*. Cambridge University Press, ۲۰۲۱.

۳. Crawford, James. *Brownlie's Principles of Public International Law*. Oxford University Press, ۲۰۲۳.

۴. Shaw, Malcolm N. *International Law*. ۹th Edition, Cambridge University Press, ۲۰۲۱.

۵. Pellet, Alain. "Can a State be Held Liable for Abusive Invocation of International Law?" *European Journal of International Law*, Vol. ۳۳, ۲۰۲۳.

۶. Talmon, Stefan. "The ICJ's Order in Ukraine v. Russia: A Bold Use of Provisional Measures?" *ASIL Insights*, ۲۰۲۲.

۷. Milanovic, Marko. "What Next for Ukraine v. Russia at the ICJ?" *EJIL: Talk!*, ۲۰۲۲.

۸. Kelsen, Hans. *Principles of International Law*. Rinehart, ۲۰۲۰ (Reprint Edition).

۹. Sunga, Lyal S. *Individual Responsibility in International Law for Serious Human Rights Violations*. Martinus Nijhoff, ۲۰۲۲.

۱۰. Gaeta, Paola. "Abuse of the Genocide Convention and State Responsibility." *Journal of International Justice*, Vol. ۲۰, ۲۰۲۲.

۱۱. Zimmermann, Andreas. "Provisional Measures before the ICJ: A Means for the Protection of Human Rights." *Human Rights Law Review*, ۲۰۲۱.

۱۲. ICJ Reports. *Case Concerning Application of the Genocide Convention (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, ۲۰۰۷.

۱۳. Cassese, Antonio. *International Law*. ۲nd Edition, Oxford University Press, ۲۰۲۱.

۱۴. Sands, Philippe. *East West Street: On the Origins of Genocide and Crimes Against Humanity*. Vintage, ۲۰۱۷.

۱۵. International Law Commission (ILC). *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries*, ۲۰۰۱.

۱۶. Nowak, Manfred. *Introduction to the International Human Rights Regime*. Brill, ۲۰۲۲.

۱۷. O'Connell, Mary Ellen. "Enforcing International Law in a Time of War." *Georgetown Journal of International Law*, ۲۰۲۰.

۱۸. Bellamy, Alex J. *The Responsibility to Protect: A Defense*. Oxford University Press, ۲۰۲۱.

۱۹. Akande, Dapo. "The Ukraine-Russia Conflict and the Limits of Legal Justification." *Leiden Journal of International Law*, ۲۰۲۲.

۲۰. Heller, Kevin Jon. "International Law and False Legal Claims in Armed Conflict." *Michigan Journal of International Law*, Vol. ۴۴, ۲۰۲۳.

دوازدهمین اجلاس ملی همایش‌ها

دوازدهمین اجلاس ملی همایش‌ها

کافیت اپنا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله

Ghanonyar@YAHOO.COM

۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

دانشگاه رازی - سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

۱۴۰۳/۱۲/۰۸

سازمان همایش‌های ملی ایران
تحت پوشش خبری صدا و سیما

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:

خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵

خانم دکتر شہلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵